

Streszczenie

Rozprawa doktorska zatytułowana „Estrangement in Brian Friel's drama” („Wyobcowanie w dramatach Briana Friela”) poświęcona jest zgłębieniu mechanizmu wyobcowania oraz, w jego następstwie, emancypacji postaci dramatycznych w sztukach irlandzkiego dramatopisarza Briana Friela (1929 - 2015). Brian Friel to rozpoznawalny międzynarodowo irlandzki dramaturg, którego sztuki napisane po angielsku omawiają tematy irlandzkiego konfliktu wynikającego z uwarunkowań religijnych, modernizacyjnych, europeizacji, a także związanych z kolonizacją oraz dążeniami niepodległościowymi Irlandii. Dramaty Friela bogate w psychologiczne, filozoficzne oraz socjo-polityczne wątki dostarczają ciekawego materiału analitycznego do dyskusji nad tematem wyobcowania – spoiwem łączącym wspomniane problemy.

Wyobcowanie w dramatach Briana Friela jest złożonym mechanizmem, który diagnozuje irlandzkie społeczeństwo opisane w jego sztukach. Wyobcowanie to fenomen, który czerpie z tradycji filozoficznej, jednakże celem omawianej dysertacji jest udowodnienie, że wyobcowanie najlepiej ukazuje mechanizmy społecznego wykluczenia, gdy jest przeanalizowane za pomocą krytycznych studiów nad niepełnosprawnością. Krytyczne studia nad niepełnosprawnością to dziedzina naukowa, która bierze swoje początki w ruchach na rzecz uznania niepełnosprawności za barierę społeczną, za którą odpowiedzialne jest społeczeństwo. Innymi słowy, niepełnosprawność to nie indywidualna cecha danej osoby, ale opresja społeczna, która utrudnia funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie. Dlatego też krytyczne studia nad niepełnosprawnością mogą być bardzo interesującą i przydatną dziedziną, służącą analizie mechanizmów wyobcowania w dziełach dramatycznych Friela. Zastosowanie przez dramatopisarza wykluczającego potencjału społeczeństwa oraz pozycji jednostki

w obliczu ostracyzmu jest niezwykle podobne do normalizacyjnej siły społeczeństwa opisywanej przez krytyków związanych ze studiami nad niepełnosprawnością.

Aby ukazać mechanizm wyobcowania w dysertacji, społeczeństwo opisane przez Friela zostało podzielone na silne postaci oraz na niezależne, niepełnosprawne jednostki. Silne postaci reprezentują zbiorowość, której to nieelastyczne i normalizujące mechanizmy nie pozwalają jednostce niezależnie funkcjonować w społeczeństwie. Ta grupa postaci tworzy sztuczne reguły i wyklucza każdego, kto nie pasuje do idealnego modelu zdrowego, bogatego inteligenta, będącego członkiem burżuazyjnego społeczeństwa. W dramatach Friela silne postaci wyobcowują jednostkę i sprawiają, że jest ona społecznie, emocjonalnie, religijnie, a nawet narracyjnie niepełnosprawna. Niepełnosprawność jest zrównana z wyobcowaniem i oznacza, że każda indywidualistyczna postać w dramacie, która jest wrażliwa, która poszukuje duchowości w niekonwencjonalny sposób, czyli nie identyfikuje się duchowo z kościołem katolickim, lub której zachowanie jest odmienne od zaakceptowanych reguł i norm jest automatycznie uznana za niepełnosprawną i zmuszona do zmiany myślenia i zachowania lub do życia w zakładzie psychiatrycznym. Zatem, dyskusja nad niepełnosprawnością w dramatach Friela wiąże się z poszerzeniem jej definicji. Odczytywać ją należy nie tylko w sferze medycznej, ale również, co istotniejsze dla poruszanych w pracy tez, jako niekonwencjonalną cechę postaci związaną z emocjami, zachowaniem i przekonaniami jednostki.

Friel pokazuje, iż pomimo tego, że instytucje oraz silne postaci zmieniają życie jednostek, ich dominacja jednak stopniowo ustępuje. Mechanizm wyobcowania w sztukach Friela ujawnia, że w momencie spotkania z alienacją i wykluczeniem, niepełnosprawne jednostki są w stanie znaleźć wewnętrzną siłę ku emancypacji. Ponadto, warto wspomnieć, iż bohaterowie przedstawieni przez Friela to postacie,

których cechy, zachowanie i przekonania czynią ich podobnymi do artystów, szamanów, oświeconych indywidualistów, którzy poszukują duchowego spełnienia i emocjonalnej gratyfikacji. Jednostki opisane przez dramaturga są wyobcowane i taka kondycja sprawia, że rozwijają one w sobie uczucie melancholii. Cierpią z powodu melancholijnego bólu, który popycha je w kierunku poszukiwań mechanizmu obronnego.

Po wyjaśnieniu mechanizmu wyobcowania oraz uznaniu jednostek opisanych przez Friela za melancholijne i niepełnosprawne oraz poszukujące wolności, warto pogłębić rozważania nad procesem ich emancypacji. W dysertacji zostało wprowadzonych pięć analitycznych kategorii, które opisują mechanizm emancypacji. Są to: fantazja, fizyczny performans, narodowe opowieści (ang. national storytelling) osobiste opowieści (ang. personal storytelling) oraz inkantacje. Wspomniane kategorie stanowią metody emancypacji, które stosują indywidualistyczne postaci Friela. Innymi słowy, indywidualiści Friela wykorzystują fantazję, aby przenieść się w sferę daleką od świata realistycznego kontrolowanego przez społeczeństwo. Frielowskie postaci dramatyczne używają także performansu, którego wyrazem jest taniec, recytacja zmierzająca do aktywnego zaangażowania się w samoustanowiony świat. Snucie opowieści (ang. storytelling) służy indywidualistycznym postaciom Friela jako sposób zmiany opresyjnej rzeczywistości oraz próba stworzenia opowiedzianego przez siebie nowego świata, gdzie wspomnienia przeszłości upiększone własną fantazją oraz słowną idealizacją dominują nad normalizującą rzeczywistością społecznego wyobcowania. Ostatnią kategorią są inkantacje, czyli powtarzane słowa, które stają się mantrą i służą postaciom Friela za sposób rzucenia zaklęcia na siebie samych i zaczarowania rzeczywistości w taki sposób by stała się realizacją idealnej wizji danej postaci o samej sobie i otaczającym ją świecie. Teorie melancholii, studia nad performansem, teorie

historiograficzne, oraz teorie języka są użyte w tej części pracy w celu przeanalizowania metod emancypacyjnych Frielowskich protagonistów.

Mechanizm wyobcowania omówiony za pomocą krytycznych studiów nad niepełnosprawnością prezentuje Frielowską diagnozę zmodernizowanego oraz zeuropeizowanego społeczeństwa jako silnie wykluczającego środowiska, w którym wolność jednostki oraz jej niezależna samorealizacja są utrudnione. Ponadto, metody emancypacji, do których jednostki opisane przez dramaturga się uciekają ujawniają ich wielki potencjał, ponieważ w obliczu wyobcowania i narzuconej normalizacji pielęgnują one w sobie odczucie melancholii. Poczucie odrzucenia i melancholia uwalnia potrzebę emancypacji i prowadzi wrażliwe i twórcze jednostki Friela do poszukiwania wolności w świecie ich własnych opowiedzianych fantazji, którym towarzyszą wspomnienia, taniec i recytacja.